

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 10, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

**Heteronormatif Olmayan Bağlılıklar: J.M. Coetzee
Özkurmacasında Melankoli ve Yakınlık**
Esra Sarioğlu

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 1 Haziran 2018

Bu makaleyi alıntılar için: Esra Sarioğlu, “Heteronormatif Olmayan Bağlılıklar: J.M. Coetzee Özkurmacasında Melankoli ve Yakınlık,” *Fe Dergi* 10, no. 1 (2018), 27_41.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/19_3.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Heteronormatif Olmayan Bağlılıklar: J.M. Coetzee Özkurmacasında Melankoli ve Yakınlık¹

Esra Sarioğlu*

Bu yazı J.M. Coetzee metinlerindeki gayri-heteronormatif bağlılıkları incelemeye imkân veren, duygular ve duygulanımsal yoğunlukları dikkate alacak kuramsal bir merceğe öneriyor. Lauren Berlant'ın minör yakınlık kavramından ilham alan bu yeni yorumlama imkânı heteronormatif ilişkilerin gölgesinde büyüyen bağlılık ve aidiyet biçimlerine ışık tutuyor. Bu yazı bilhassa melankoli, arzu ve özlem duygularına odaklanarak J.M Coetzee'nin özkurmaca eseri Taşra Hayatından Manzaralar başlıklı üçlemesini inceliyor. Bu dinamikleri analiz ederken, duygu çalışmalarından, bilhassa varoluşçu ve fenomenoloji geleneklerindeki duygulara dair felsefi önermelerden, heteronormativite çalışmalarından ve varoluşçu düşünür Martin Buber'in fikirlerinden faydalanıyor.

Anahtar Kelimeler: J.M. Coetzee, özkurmaca, heteronormativite, melankoli, yakınlık

Non-Heteronormative Attachments: Melancholy and Intimacy in J.M. Coetzee's Autofiction

This essay offers a theoretical lens, through which non-heteronormative attachments in Coetzee's writing might be uncovered, a lens sensitive to feelings and affective intensities animating the intimacy between self and other. This new interpretive possibility, inspired by Lauren Berlant's concept of minor intimacy (1998), reckons with the modes of attachment and belonging that flourish in the shadow of heteronormative intimacies. This essay specifically explores melancholy, desire, and longing that appears throughout Coetzee's autofictional trilogy Scenes from Provincial Life. It draws on the analytical insights offered by phenomenological literature on emotions, studies on heteronormativity, and existentialist thinker Martin Buber's ideas on intimacy.

Key words: J.M. Coetzee, autofiction, heteronormativity, melancholy, intimacy

Giriş

Queer Çalışmaları'nın öncü isimlerinden Lauren Berlant (1998), gayri-heteronormatif yakınlıkları ve bağlılıkları tasavvur edebilmemiz ve bu ilişkilerin kendine özgü dinamikleri hakkında heteronormativitenin yörüngesine düşmeden düşünebilmemiz için Minör Yakınlık kavramını geliştirmişti. Heteroseksüel çift anlatısının bazen dışında bazen gölgesinde kalan, bazen de ötesine geçen minör yakınlıklar, Lauren Berlant'a göre kendine ait olay örgüsü veya formu olmayan yakınlıkları tarif ediyordu. Bu yazıda, bir yandan J.M. Coetzee'nin özkurmaca (*autofiction*) eseri *Taşra Hayatından Manzaralar* üçlemesindeki minör yakınlıkların izini sürüyorum, öte yandan da J.M. Coetzee'nin özkurmacasının minör yakınlık kavramına nasıl somutluk kazandırdığını gösteriyorum. Bu açıdan, bu çalışma minör yakınlık kavramı ve J.M Coetzee'nin özkurmacasını karşılıklı etkileşim içine sokuyor. Minör yakınlık J.M Coetzee'nin külliyatına yeni ve queer bir bakış açısı getirirken, J.M. Coetzee'nin özkurmacası da kendine ait anlatısı olmayan yakınlıklar, istikrarı ve sabit mekânı olmayan bağlılıklar için alternatif anlatılar yaratarak minör yakınlık kavramını zenginleştiriyor.

Yakınlık, Coetzee'nin metinlerinde kendini varlığıyla değil yokluğuyla hissettiren uzak bir idealdir aslında. Bütün kitaplarında tek bir meseleye odaklanır Coetzee: ben ve ötekinin karşılaşması (Attridge 2004). Bu karşılaşma etik, varoluşsal ve siyasal bir karşılaşmadır. En belirgin özelliği ben ve öteki arasındaki aşılma yabancılıktır; yabancılığın sebebi ise cinsiyet, ırk ve sınıf hiyerarşileridir. Coetzee bu hiyerarşilerin toplumsal veya ekonomik ölçekte nasıl işledikleriyle ilgilenmez, onun asıl ilgisini çeken Apartheid gibi bir rejimde somutlaşan bu hiyerarşilerin psişik alanı nasıl yıkıma uğrattığıdır. Romanlarındaki gelişimi baltalanmış çocuksu karakterler, onların iç dünyasındaki onulmaz hasarlar, ben ve öteki arasındaki ölçsüz yabancılık, Apartheid

* Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Max Planck Enstitüsü, Duygular Tarihi Merkezi.

rejiminin insan ruhunda yarattığı tahribatın ifadeleri olarak belirir. Bu yabancılık koşullarında, ben ve öteki arasında sevgi ve ilginin mümkün olup olmadığı ve mümkünse hangi türden bir yakınlığa evrileceği Coetzee romanlarının olay örgüsünü oluşturur. Coetzee'nin izini sürdüğü türden yakınlıklara popüler edebiyatta rastlamayız çünkü popüler edebiyatın aksine, Coetzee'nin metinleri ötekiyi evcilleştirmez ve asimile etmez. Öteki, bütün yabancılığı içinde, anlaşılmasın, tanınmasın, analiz edilemeden ve çözülemeden varoluşunu sürdürmeye devam eder.² Mutlak bir yabancıyla, o yabancı kalmaya devam etse de, nasıl yakınlık kurulabilir? Hem aşına olup hem de yabancı kalarak kurulmuş yakınlık ne tür bir yakınlıktır? Yakınlık içeriye işaret ediyorsa, dışarıda kalan yakınlığın alanına nasıl dâhil olur ve dâhil olmuşken hariciliği nasıl aşamaz bir halde kalmaya devam eder? Coetzee'nin metinleri bu sorularla şekillenir.

Coetzee'nin külliyatında bir tema olarak ben ve ötekinin karşılaşması bugüne kadar eleştirilenler tarafından çoğunlukla Hegelci (Vermeulen 2004) yer yer de Levinasçı (Marais 2009) bir çerçeveden ele alındı, ben ve öteki ilişkisine iktidar ve tanınma perspektifinden bakıldı. Ben, bu yazıda, ben ve ötekinin karşılaşmasına minör yakınlık merceğinden bakıyorum. J.M. Coetzee özkurmacasındaki cinsiyetli ve ölümlü benliklerin yakınlışmasını ve bu yakınlışmanın duygusal, toplumsal ve sembolik boyutlarını queer bir bakış açısından inceliyorum.³ Bilhassa, uzaklık ve yakınlık, mesafe ve yaklaşma, yabancılık ve aşinalık, eros ve melankoli, ölüm ve kırılma, içtenlik, doğrudanlık ve dolayım gibi temaların J.M. Coetzee özkurmacasındaki ana karakter olan John Coetzee'nin aidiyetleri ve bağlılıklarını nasıl şekillendirdiğini analiz ediyorum. Böyle bir analiz yapabilmek için farklı teorik disiplinlerden faydalandım. Coetzee özkurmacasını queer ve feminist yakınlık tartışmaları rehberliğinde inceledim. Öte yandan, J.M. Coetzee'nin düşüncesinde önemli bir yeri olan varoluşçu filozof Martin Buber'in Ben-Sen ilişkisini de yakınlık analizimin içine dâhil ettim. Yakınlık; gayri-şahsi, nötr ve evrensel olanı değil şahsi, duygusal ve ilişkisel olanı kapsadığından, çalışmamda duygulara da yer verdim. Hangi duyguların minör yakınlıkların itici gücü olduğunu anlamaya çalıştım. Bu dinamikleri analiz ederken duygu çalışmalarından, bilhassa varoluşçuluk ve fenomenoloji geleneklerindeki duygulara dair felsefi önermelerden faydalandım.

Minör yakınlık kavramı Coetzee'nin metinlerindeki queer potansiyelleri ortaya çıkararak bize daha önce görmediğimiz bir Coetzee portresi sunar. Bu metinler cinsel arzuyu queerleştirmez, fakat heteronormativitenin dikte ettiği sevgi biçimlerinin dışında kalan yeni yakınlık tahayyülleri sunar. Böyle bir argüman queer teorisinin kapsamını cinsel yönelim ve cinsel deneyimin ötesine taşıyan queer kuram içindeki alternatif düşünce akımlarından besleniyor. Eve Kosofsky Sedgwick (1990), Judith Halberstam (2005) ve Sara Ahmed (2006) gibi queer kuramcılar, sadece belli bir cinsel yönelime sahip grupların yarattığı alt kültür yerine, yalnızca gey, lezbien ve biseksüelleri değil, bütün toplumu ve bireyleri etkisi altına alan bir sistem olarak heteronormativiteye odaklandılar. Bu alandaki çalışmalar bize, cinsellikle bağlantısı yokmuş gibi görünen zamansallık, mekân, toplumsal yapılar ve hayat öykülerinin aslında heteronormativite ile iç içe geçmiş olduğunu gösterdi. Lauren Berlant ve Michael Warner'ın ifade ettiği gibi:

Cinsel pratiklerle çok az görünür ilişkisi olan bağlamlar, mesela hayat anlatısı ve kuşaksal kimlikler, bu anlamda heteronormatif olabilirken, kadın ve erkek arasındaki cinsellik türleri, başka bağlamlarda heteronormatif olmayabilir. Bu açıdan heteronormativite, heteroseksüellikten farklı bir kavramdır. (Berlant ve Warner 1998, 548)

Heteroseksüelliği heteronormativiteden ayırt etmek Coetzee gibi heteroseksüel ilişkileri konu eden bir yazarın neden queer yazına dâhil edilebildiğini anlamamızı sağlar. Coetzee'nin özkurmacası heteronormatif hayat çizgisini benimsemeyenlerin, yani çift, üreme ve heteronormativitenin sunduğu gelecek emniyetine sahip olmadan yaşayanların kurduğu yakınlıklara odaklanır. Böyle bir hayat, Judith Halberstam'ın (2005) bahsettiği queer zamansallık yörüngesindedir ve aile, miras ve çocuk büyüme teamüllerinin dışına çıkan bir hayatın potansiyellerini gösterir.

J.M. Coetzee'nin özkurmacasını incelerken yakınlık konusuna odaklanmam, ölüm ve duygular gibi temaları seçmem, aşına olduğum akademik literatürlerden veya öne sürdüğüm savın mantıksal yapısından kaynaklanmıyor. Coetzee hakkında zaman içinde geliştirdiğim fikirler gayri-şahsi ve nötr de değil. Coetzee okumaya başlamam, bir yazar ve düşünür olarak ona zaman içerisinde artan bir ilgi ve sevgi beslemem ve ilerleyen sayfalarda yazdığım düşünceler benim şahsi hikâyem ve hislerimle iç içe gelişti. O yüzden kendi hikâyemden de bahsetmek istiyorum.

2012 yılında, bir Temmuz günü Cape Town'a uçtum ve iki ay orada kaldım. O sırada 33 yaşındaydım ve konusu küreselleşme döneminde Türkiye'de kadın işçiler olan doktora tezimi yazıyordum. Hayatımın o dönemi, aynı zamanda, kendi ölümümün nihai bir gerçeklik olduğunu keskin bir şekilde idrak ettiğim bir dönemdi. Yeni edindiğim bu farkındalık, beni zayıf düşüren bir aciliyet hissi ile birlikte gelmişti. Bu his; acilen bir şey başarmam, "önemli" bir insan olmam, önemsiz ve geçici hayatımı ölümsüzleştirmem yolunda bana baskı yapıyordu. Ölümlü olma bilincinin yarattığı dehşetin üstesinden gelememiş bir halde, tezimi yazmayı bir kenara bıraktım ve Cape Town günlerimi Güney Afrika edebiyatı okuyup okyanus kenarında uzun yürüyüşler yaparak geçirmeye başladım. Coetzee'nin *Michael K: Yaşamı ve Yaşadığı Dönem*'i, Cape Town'da okuduğum ilk kitaptı. Partnerim kitap hakkında ne düşündüğümü sorduğunda, ahım şahım bulmadığımı göstermek istercesine omuzlarımı silkerek, "Fena değil" demiştim. Kitabın ikinci yarısındaki 13. bölüme, doktorun Michael K'ye hitaben yazdığı mektupta kendisinin Michael'ı ve onun ruhunun özgünlüğünü anlayan tek kişi olduğunu söylediği kısma geldiğim zaman ise hıçkırarak ağlıyordum. Sonrasında tamamen J.M. Coetzee'nin kitaplarına gömüldüm.

"Şairi anlamak isteyen onun diyarına gitmelidir" diye yazar Goethe. J.M. Coetzee, *Taşra Hayatından Manzaralar* üçlemesinin ikinci cildi olan *Gençlik* kitabını bu epigrafla açar. Kitap, J.M. Coetzee'nin şair olma hayalleri içinde sevdiği şairlerin izinden giderek Londra'da geçirdiği gençlik yıllarını anlatır. Ben de, 2015 yılında tekrar Güney Afrika'ya gitme şansı yakaladığımda, Goethe'nin tavsiyesine harfi harfine uyararak, aklımda her şeyi planlamıştım. J.M. Coetzee'nin çocukluğunu geçirdiği ve melankolik bir sevgi beslediği Karoo düzlüklerini görecektim. Hayalimi gerçekleştirmek için Güney Afrika'yı kuzeyden güneye doğudan batıya kat eden Trans-Karoo ekspresiyle tren yolculuğuna çıktım. Yolculuk başladıktan yaklaşık 12 saat sonra, gece yarısından hemen önce, Kimberley şehrini geride bıraktığımız sırada tren raylardan çıktı ve vagonlar korkunç bir gürültüyle devrildi. Arzum, J.M. Coetzee'nin çocukluğunu geçirdiği, kendini ilk defa birisine tamamen açtığı, kendi ölümlülüğü üzerine düşündüğü ve yaşlı habesmaymunlarının⁴ güneşin batışını izlerken kapıldıkları melankoliyi hissettiği yer olan Karoo'yu görmektir. Onun yerine, kurtarma ekiplerince trenden çıkarılıp bizi hastaneye götürecek araçları beklemeye başladık. Sonrasında içine dolduğumuz minibüs, yol boyunca şarkılar söyleyen, şarkılara neşeyle el çırparak eşlik eden, az önce hep birlikte yaşadığımız ölüm tehlikesine karşı çocuksu bir suursuzlukla kayıtsız kalan ve bize sonsuz bir candanlık ve yakınlıkla davranan Afrikaner yolcularla birlikte bizi hastaneye götürdü. Maalesef Karoo'yu, daha doğrusu Coetzee'nin çocukluğunu geçirdiği kısmını, görme şansını kaçırmıştım, fakat daha önce haklarında pek çok şey okuduğum, Güney Afrika'ya yüzyıllar önce Hollanda'dan sömürgeci olarak gelip yerleşen ve ırkçı Apartheid ideolojisini bir şekilde desteklemiş olan bu insanlara, yani Afrikanerlere, ilk kez bu denli yakınlaşıyor, onlara sıcak duygular ve içten bir ilgi besliyor ve insanın aynı anda hem kötü ve dışlayıcı, hem de naif, içten ve sevgi dolu olabileceği gerçeğini fark ettiğinde beliren o muğlak, yumuşak ve kırılğan hissi bir kez daha tecrübe ediyordum. O gece hayatımda bir başka ilk daha yaşadım. Tren raylardan çıkıp vagonlar devrildiği sırada epey korkmuştum fakat hayatı sona ermekte olan bir insanın neler hissedeceğini öğrenmek isteğiyle kendimi soğukkanlı bir dikkatle gözlemlemeye de çalıştım. Ölüme daha önce hiç bu kadar yakın olmamıştım.

Heteronormatif Yakınlıklar

Yakınlık kelimesinin Latince'deki kökeni *intimus* sözcüğü, en derindeki, en içerdeki anlamına gelir ve aşk, cinsellik, paylaşma, sevgi, ilgi, kendini açma, mahremiyet, aşinalık, yakın olma ve bağlanma gibi bir grup kavramı bir araya getirir. Yakınlığın cinsiyetlendirilmiş dünyasını yapıbozuma uğratan ve yakınlığın içine sızmış iktidar ilişkilerini ilk tahlil edenler feminist ve queer düşünürlerdir (Rich 1980, Rubin 1984).⁵ Tüm yakınlık imkânlarının kurumlar ve söylemler aracılığı ile şekillendiğini, bu kurum ve söylemlerin yalnızca belli türden sevgi, ilgi ve yakınlıkları tanıyıp değerli kıldığını ve koruduğunu bize feministler anlattılar. Queer kuramcılar içinde yaşadığımız kültürde yakınlığı imkân dâhilinde kılan şeyin, kurumları ve söylem ağlarıyla bir sistem olan heteronormativite olduğunu ifade ettiler (Berlant ve Warner, 1998). Heteronormativite, kurumları ve yasaları ile heteroseksüel aşkı ve çiftleri sistematik olarak koruyup desteklerken, filmde romana uzanan pek çok söylemsel form ile aşkı sarsılmaz ve büyümlü bir anlatıya dönüştürüyordu (Butler 1990, Love 2007, Budgeon 2008).

Heteronormativite toplumun ve bireyselliğin kuruluşunda da merkezi bir rol oynuyordu. Queer kuramcı Elizabeth Povinelli, *The Empire of Love* (2006) başlıklı çalışmasında, bireylerin toplumda yer edinmesini sağlayan şeyin romantik çift ilişkisi olduğunu, şahsi özgünlük, yaşamaya değer bir hayat sürme ihtiyacı ve bu yüzden siyasi bir talep olan yaşam hakkının gelip dayandığı yerin tekeşli romantik ilişki olduğunu belirtir. İki yetişkin arasındaki sevgi ve ilgiden doğan çift, toplumsal örgütlenmenin temel basamaklarından biridir.

Heteronormatif çiftler otomatik olarak topluma da mensup olurlar ve bu sayede kendi varoluş ve hayatlarının normal, mutlu, meşru ve geçerli olduğunu hissederler (Berlant ve Warner 1998). “Biz” heteronormatif yakınlık kurma sicilimiz ve kapasitemiz sayesinde toplumun muteber, makul ve normal fertleri oluruz. Bir başka deyişle, hem “biz” oluruz, hem de bireysellik kazanırız. Toplum fikrinin kendisi de çift, aile ve akrabalık anlatıları aracılığı ile inşa edilir. Hem kurumları hem de söylemleri arkasına alan heteronormatif yakınlık öylesine güçlüdür ki “Bu hikâyede kendi yolunu bulamayanlar, queerler, bekârlar, başka-bir-şeyler ise başkaları, hatta kendileri tarafından bile tahayyül edilemeyen varlıklara dönüşürler kolayca,” diye yazar Lauren Berlant (Berlant, 1998: 286). Heteronormativite, tıpkı kapitalizm gibi, bir sistem olduğundan herkesi etki altına alır, ama farklı şekillerde: bazı varoluşları patolojikleştirip bazılarını değerli kılar, bazılarını ise anlaşılabilir, tuhaf veya öteki kılar (Halberstram 2005, Ahmed 2006, Love, 2007).

Taşra Hayatından Manzaralar’ın üçüncü cildi *Yaz Mevsimi*’nde John Coetzee’nin varoluşunu diğerleri nazarında tuhaf kılan şey de heteronormativitenin gücüdür. Belirsiz bir zamanda geçen *Yaz Mevsimi*’nde Nobelli yazar J.M. Coetzee artık hayatta değildir, Güney Afrika’yı terk edip yerleştiği Avustralya’da vefat etmiş, ölümünün üzerinden de belli bir süre geçmiştir. Vincent adlı amatör bir araştırmacı, müteveffa yazar J.M. Coetzee’nin yaşamöyküsü üzerine pek de umut vermeyen bir çalışma yürütmektedir. Araştırmacı Vincent, bu amaçla, 1972-1975 yılları arasında babası ile birlikte Cape Town’da yaşamış John’un o dönemde hayatına girmiş ve onunla yakınlık kurmuş beş kişiyle mülakatlar yapar. *Yaz Mevsimi*, bu mülakatlardan ve John Coetzee’nin bu yıllar arasında Cape Town’da yaşarken tuttuğu günlüklerden alınmış bazı parçalardan oluşur.

1970’li yılların ilk yarısında başarısız birisi olarak addedilen John Coetzee, o sırada henüz bir kitabı bile basılmamış, işsiz, parasız, bekâr, döküntü bir evde yaşlı babasıyla yaşayan 30’lu yaşlarında bir adamdır. O yıllarda onu tanımış olan kadınlar, John Coetzee’nin sanatsal heveslerinden, vejetaryenliğinden veya Güney Afrika’da ahlaki-politik bir tabuyu ortadan kaldırmak amacıyla bir beyaz olarak tadilat ve bahçe işlerini siyah bir işçiye yaptırmaktansa kendi başına yapıyor olmasından küçümseme ile bahsederler. Fakat onların gözünde John Coetzee’yi asıl tuhaf kılan şey; John’un yakınlık kuramayan, soğuk ve sevgisiz bir erkek oluşudur. “Bağ kuramayan, sevemeyen biri. İnsan ilişkilerinin en mahreminde yakınlık kuramayan ya da ancak çok kısa sürelerle, aralıklarla bağ kurabilen bir adam” der eski sevgilisi Julia Frankl onu anlatırken (Coetzee, 2011: 436). Dansçı Adriana Nascimento ise “sadece evlenmemiş değil, evliliğe uygun bir adam da değildi; ömrünü din adamı olarak geçirip erkekliğini yitirmiş ve kadınlara karşı yetersiz bir adam gibiydi” der John hakkında (Coetzee 2011, 510). Psikoterapist Julia Frankl, John Coetzee’nin sevişmesinde “otistik” bir nitelik olduğunu söyler. Kuzeni Margot ise henüz bir kadınla birlikte görmediği John’un eşcinsel olup olmadığından şüphe etmektedir.

Bu mülakatlar sadece John Coetzee’yi değil, aynı zamanda görüşmecilerin kendi yakınlık tahayyüllerini ve aşk hakkındaki varsayımlarını da ortaya koyar. Mülakatları bu gözle okuyunca, kadınların yakınlık diye tarif ettikleri şeyin heteronormatif yakınlık, John’un başarısızlığının ise esasında eril ve heteroseksüel arzu ve davranışlar manzumesine uygun davranmaktaki başarısızlığı olduğunu görmek mümkündür. Örneğin, dansçı Adriana Nascimento’ya göre John şiir okuyan bir aylak olmasının yanı sıra kadınlara karşı yetersizdi, çünkü “Coetzee’nin onun erkekliğini sınıyacak ve hayatı öğretecek böyle bir tecrübesi yoktu. Erkek değildi, hala bir oğlan çocuğuydu” (Coetzee 2011, 520-521). Psikoterapist Julia Frankl’a göre ise John sevebilme kapasitesinden yoksundu. Bu savını antik Çin felsefesi ve elektrikli aletler ile ilgili metaforlarla açıklayan Julia’ya göre gerçek aşk “iki tam insan ister ve bu ikisinin birbirlerine uyması, birbirlerine oturması gerekir. Yin ve Yang gibi. Elektrik fişiyle prizi gibi. Erkekle kadın gibi. Ama biz uyuşmuyorduk” (Coetzee 2011, 435). Kadın ve erkek arasındaki yakınlığın nasıl olması gerektiğini ifade eden bu imgeler epey geleneksel heteronormatif varsayımlar barındırır. Yin ve Yang, kadın ve erkeğin zıt ama birbirini tamamlayan parçalar olduğunu varsayarken, fiş ve priz de penis ve vajina imgelerini çağrıştırarak penetrasyona dayalı heteronormatif cinselliği tarif eder. Bu imgelerle tanımlı heteronormatif cinsellik, kadın ve erkeğin yakınlığının ve yakınlık kurmasının tek gerçek göstergesi olarak addedilir.

Her ne kadar kadınlar, görüşmeler sırasında, John Coetzee’nin soğuk ve ilişki kurmakta başarısız olduğunu söyleseler de her birinin bu genellemeye istisna teşkil eden bir anısı da vardır. Julia Frankl hiç beklemediği bir anda kendisine sarılan John’un ne kadar duygusal olduğunu görünce şaşırır ve “bu soğuk nevalenin duyguları var mıymış yani?” diye sorar kendine (Coetzee 2011, 436). Benzer bir şekilde Margot, kuzeni John’un Karoo’ya bağlılığını, çocukken kendisine âşık olduğunu ve John’un daha sonraki romantik ilişkilerine model teşkil ettiğini duyunca kulaklarına inanamaz.

Bu anları nasıl yorumlamalı? İstisna olarak mı görmeli, yoksa John Coetzee'nin kendine özgü yakınlık anlayışının ipuçları olarak mı? Ben bu yazıda, istisna gibi görünen bu anlara daha yakından bakıyorum, çünkü John'un sahip olduğu yakınlık nosyonunun bu anlarda saklı olduğunu düşünüyorum. Bu duygusal yakınlaşma anlarının, Lauren Berlant'ın minör yakınlıklar adını verdiği bağlanma ve yakınlık halleriyle örtüştüğünü öne sürüyorum.

Minör Yakınlıklar ve J.M. Coetzee

Lauren Berlant (1998), minör yakınlık kavramını, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin *Minör Edebiyat* kavramından esinlenerek geliştirdi. Çift ilişkilerinin dışında kalan duygusal yakınlıklara atıfta bulunan minör yakınlık kavramı, Lauren Berlant'a göre "çift olmayı pas geçen yakınlıkları, çift olmaya dayanan hayat anlatısı dışında kalan ve bırakın kendine ait birkaç yasaya veya sabit kültür mekânlarına sahip olmayı, kendine ait bir olay örgüsüne bile sahip olmayan arzuları kapsar" (Berlant 1998, 285). Heteronormatif yakınlık ise kendisine özgü bir anlatıya sahiptir: olay örgüsü, cinsiyetlendirilmiş karakterleri, onların duyguları, mekân, çatışma, hikâyenin doruk noktası ve sonu halihazırda oturmuş ve yerleşiktir. Bu olay örgüsü sayesinde belirginlik kazanıp tanınabilir hale gelen heteronormatif yakınlık diğer bütün yakınlıklar için bir izlek, erişilecek bir ideal olur. Baskınlığı ile de diğer tüm ilişkileri gölgede bırakır. Heteronormatif yakınlığın gölgesinde kalan ve kendine ait bir olay örgüsüne sahip olmayan minör yakınlıklar, ben ve ötekiyi yakınlıktırma haiz olsa da ele avuca gelmez, kolaylıkla fark edilmez, müphem ve amorfudur. Bu yakınlıklar, heteronormatif bakış açısından, silik, ehemmiyetsiz, yanlış ve hatta saçma görünebilir. Bunun sebebi, Lauren Berlant'a göre, minör yakınlıkların norma uygunluk (normativite) siyasetinin dışında kalmasıdır. Yalnızca çekirdek ailenin ve çiftlerin ötesine geçmekle kalmaz minör yakınlık; toplumca değerli görülen ve ulusal, yerel, cinsiyetli hiyerarşileri sağlamlaştıran yakınlıkların ve ulusal ya da dini aidiyetlerin de ötesindedir.⁶ Ne var ki güçlü ve sürekli değildir, göze çarpmaz, kolayca tanınıp fark edilmez, belirli bir istikameti bile yoktur. Minör yakınlıkları kavramak güçtür zira bu yakınlıklar kendine ait kanonu olmayan karşılaşmaları, istikrarı ve sabit mekânları olmayan bağlılıkları ve heteroseksüel konvansiyonlar için fazlasıyla uçucu olan arzuları kucaklar (Berlant 1998).

Coetzee otobiyografik özkurmaca üçlemesi *Taşra Hayatından Manzaralar*'da, işte bu istikrarsız ve fazlasıyla uçucu olan minör yakınlıkları, onlara istikrar ve kalıcılık kazandırmadan anlatır. Bu metindeki ilişkiler, bilhassa John'la kuzeni arasındaki ilişki ve John'un Karoo'ya olan bağlılığı, Coetzee'nin minör yakınlıkları derinlemesine işlediği ilişkilerdir. Tanınıp anlaşılabilir olmaları için onları evcilleştirme yoluna gitmez Coetzee. Bilindik anlatıların içine asimile de etmez. Tam da bu yüzden, minör yakınlıkların hangi vasıf ve erdemlere sahip olabileceğini gösterir.

Üçlemenin ilk kitabı *Çocukluk*'ta John Coetzee'nin 9 ve 11 yaşları arasında Cape Town'da geçen hayatına tanık oluruz. Anne, babası ve erkek kardeşiyle yaşayan John, şehrin tozlu banliyölerinden, taşralıktan, okuldaki öğretmenlerinden, erkek öğrencilerin kaba saba tavırlarından dolayı mutsuz ve bıkkındır. Çevresindeki herkese ve her şeye karşı çok temkinli ve mesafeli davranmaktadır. Bu durumun tek istisnası, John'un Karoo'daki akrabalarının çiftliğinde kuzeni Agnes'le birlikte geçirdiği zamanlardır. Agnes onu derinden etkiler. Kendi kendine şöyle düşünür John: "Birinci derece kuzen oldukları için âşık olup evlenemezler. Bu bir bakıma rahatlatıcı: Onunla istediği gibi arkadaş olabilir, ona yüreğini açabilir" (Coetzee 2011, 107). Bu düşünce, daha doğrusu âşık olup evlenemeyeceklerini fark ettiğinde yaşadığı ferahlama ve onunla gerçekten arkadaş olabilme fikrinin verdiği sevinç, John'un daha çocukken bile geleneksel aşk veya heteronormatif bir yakınlıkla pek de ilgilenmediğinin işaretidir. Belki de daha önemlisi, John'un heteronormatif yakınlığın kendi özlem duyduğu türden yakınlığa, yani yüreğini açabilmeye, mâni olduğunu hissetmesidir. Yıllar sonra, benzer şeyleri kuzen Agnes de hissedecektir. *Yaz Mevsimi*'nde artık yetişkin ve evli bir kadın olan ve Margot ismini alan kuzen, çocukken John'la ilişkisinin ne kadar özel olduğunu ve bu özel ilişkiyi kocası Lukas ile yakalamasının mümkün olmadığını kendine itiraf eder. Şöyle düşünür Margot: "Lukas'ın aksine; yine de John'la paylaşıp da Lukas'la paylaşamayacağı şeyler var. Neden? Çağların en kıymetlisi olan ve daha sonra kimseye -değil kocaya, dünyanın tüm hazinelerinden de çok sevilen bir kocaya bile- açamayacakları biçimde yüreklerini birbirlerine açtıkları, çocukluklarını birlikte geçirdiklerinden" (Coetzee 2011, 485).

Yüreğini açmak, içini dökmek, içindeki her şeyi dökmek, sonuna kadar anlaşılacak... İşte, John'un özlemine çektiği, ele avuca gelmeyen, bir an belirip sonra kaybolan ve heteronormatif yakınlıkların erişemeyeceği türden bir içtenlik ve yakınlık. Peki, kişi neden yüreğini açmaya ve içten olmaya istek duyar? Neden en derinlerdeki benliğini açıp paylaşır ve ötekini onu anlayıp dinlemesini arzular? Haz mı verir bu,

yoksa bir erdeme mi götürür? John neden böyle bir yakınlığın peşindedir? Bu yakınlığın varacağı noktada insanı bekleyen yüce bir şey mi vardır?

Ben-Sen İlişkisi ve Martin Buber

John Coetzee, varoluşçu filozof Martin Buber'in (1937) Ben-Sen karşılaşması (*I-Thou*) olarak tarif ettiği ilişkinin peşindedir aslında.⁷ Ben-Sen karşılaşması esnasında insanın bilinci, varoluşu ve öteki ile etkileşimi öyle bir nitelik kazanır ki insan artık bir noksanlık duymaz ve varoluşsal tamamlanmışlık hissi edinir. Fakat bu tamamlanmışlık, ne ben ve ötekinin birbirinin içinde eriyip kaybolması veya yekvücut olması ne de bir bütünün parçaları olarak birbirlerini tamamlaması kanalıyla gerçekleşir. Ben-Sen karşılaşmasında, ben ve öteki birbirlerine yakınlaşırlar; birbirlerine açılarak en derinlerdeki benliklerini ortaya koyarlar ve bu yakınlık sayesinde birbirlerini oldukları gibi, yani hem indirgenmez bir bütün hem de özgün tekillikler olarak görürler. Bu açıdan, mistik bir karşılaşma, mistik bir diyalogdur Ben-Sen: iki müstakil öznenin başlı başına bir bütün olduğu, ama aynı zamanda tekil ve bireysel kaldığı ve birbirlerini bu şekilde tanıdıkları etik ve sevgi yüklü bir yaklaşma. Bu, insanın arayıp bulabileceği bir karşılaşma değildir, olsa olsa karşısına çıkabilir. John şanslıdır, Ben-Sen karşılaşmasını daha çocukken yaşar. Karoo'da, kuzeni Agnes'le birlikte *veld*'de⁸ geçirdiği anlar, en yalın haliyle Ben-Sen anlarıdır:

Agnes ona arkadaşlık etmekle görevlendirilmişti. Onu *veld*'de yürüyüşe çıkardı. [Agnes] yalınayak yürüyordu, ayakkabıları bile yoktu. Çok geçmeden evin menziline çıktılar, kuş uçmaz kervan geçmez bir yere geldiler. Konuşmaya başladılar. Saçları örgülüydü ve peltek konuşuyordu; bu hali hoşuna gitmişti. Çekingenliğinden vazgeçti. Konuşurken hangi dili kullandığını unuttu: Düşünceler daha içindeyken kendiliğinden söze, şeffaf sözcüklere dökülüyordu. O öğleden sonra Agnes'e artık ne dediğini hatırlamıyor. Fakat ona her şeyi anlattı; yaptığı her şeyi, bildiği her şeyi, umduğu her şeyi. O da sessizce hepsini dinledi. Daha konuşurken bile bunun özel bir gün olduğunu, sebebinin de kuzeni olduğunu biliyordu. (Coetzee 2011, 106)

John'un bu karşılaşmayı çocukken yaşaması bir tesadüf değil elbette. Çocukluk ve çocuk bilinci fenomenolojik olarak insan bilincinin Ben-Sen ilişkisi sırasında eriştiği dolayimsız (*immediate*) ve içten hale çok benzer. Ben-Sen yakınlığı, Martin Buber'e göre, akıl veya düşünme yoluyla kurulmaz, daha ziyade doğrudan kurulur. Bu dolayimsızlık, bilhassa hayvanlarda ve benlik imgesi henüz çok gelişmemiş çocuklarda görülür ve çocuklukta yaşanan pür neşe, içtenlik ve açıklığın da kaynağıdır. Gerçekten de, John'un çocukluğunun Karoo'da geçen kısımları, lekelenmemiş neşe ve içtenliği doyasıya yaşadığı anlarla doludur. Bu anlar kristalleşir ve hep John'un içinde kalır. Bu kristal anlardan birinde, çiftlikte koyun kırkma mevsiminde diğer çocuklarla oyun oynamaktadır: "Kardeşiyile birlikte balya yapılmasına yardım ediyor, sıcak, yağlı yün yığınlarının üstünde hop hop zıplıyor. Skipperskloof'tan gelen kuzen Agnes de burada. O da kız kardeşiyile birlikte onlara katılıyor; dördü birden kıkırdayarak, kuşüyünden koca bir yataкта sıçrar gibi birbirlerinin üstünden yuvarlanıyorlar" (Coetzee 2011, 106).

Çocukluk'ta dolayimsızlığın, içtenliğin ve yapmacıksızlığın belki de en belirgin ifadesi yalınayak dolaşmaktır. Güney Afrika'da yalınayak (*barefoot*) gezmek Afrikaner kültürünün halen devam eden bir geleneğidir; dirençli, zor koşullara dayanıklı ve bağımsız olabilmeleri için Afrikaner çocuklar dışarıya yalınayak bırakılırlar. John, bu geleneğe uygun yetiştirilen Afrikaner çocukların aksine, kendisi de bir Afrikaner olmasına rağmen, yalınayak gezmeye hiç alışkın değildir, çıplak ayakla dolaşmaktan her zaman rahatsız olur ve ayakkabılarını hiç çıkarmaz. Bir keresinde, spor salonundan tenis kortlarına yürürken öğretmenlerinin zorlaması sonucu ayakkabılarını çıkarır ama sonrasında ayakları o kadar yara olur ki, üç gün evde yatıp iyileşmeyi bekler. Ayaklarının hassasiyeti ve onları hep örtmek istemesi, John'un dünyadaki varoluşuna ve öteki ile birlikte oluş haline dair de bir şeyler söyler. Kültürel aidiyeti çok zayıf olan John, tam anlamıyla bir gruba ait olmadığından sık sık dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Babası Afrikaner olduğundan Afrikaner cemaatinin bir mensubudur ama annesi Afrikaner değildir ve ona Afrikaans dilini öğretmemiştir. Daha da önemlisi, John'un tam anlamıyla bir anadili bile yoktur. İngiliz cemaatine mensup olmak için ise biraz fazla alt sınıf ve yoksuldu. Ailesi onu dindar yetiştirmemiştir, ama okulda din eğitimi olduğundan dindarmış gibi yapmak zorundadır. Düşünmeyi seven bir çocuktur ama çevresindeki erkek çocuklara bunu söylediği an ucube muamelesi göreceğini bilir. Henüz küçük bir çocukken kendisi olmasının tek bir yolu olduğunu fark etmiştir John: kendisini gizlemesi

gerekmektedir. Ancak kendisini ötekilerden gizlediği takdirde kendisi olarak kalabilecektir. Bu yüzden, ötekine içini açmakta hep çok temkinlidir. Yalınayak gezememesi John'un hem açık ve kendisi gibi olamamasına, hem de Afrikaner cemaatindeki ayrıksılığına işaret eder.

Fakat John'un ketum varoluşu, kuzeni Agnes'in yanında birden değişecektir. Agnes'le birlikte olmak onun öteki ile kurduğu ilişkinin alışlagelmiş yönünü tersine çeviriverir. Kuzen Agnes ayakkabı giymez, hatta sahip olduğu bir ayakkabısı bile yoktur ve dünyada yalınayak var olur; tümüyle açık, içten ve yapmacıksız, ne ise o olarak. John daha onunla konuşmaya başladığı anda fark eder kendindeki değişimi. O ihtiyatlı hali uçup gitmiş, tutukluğu ve ketumluğu kaybolmuş, konuşması şaşkıncu bir akıcılık kazanmıştır. Ağzından çıkan kelimeler sanki içini dışarıya taşıyan şeffaf vasıtalar. Ayrıksılığının bedelini ödemesi gerektiğini çok iyi bilen ve bu yüzden de kendini saklayan John, ne zaman kendini ortaya koysa kabuğundan çıkarılmış bir deniz canlısı gibi yaralı, pespembe ve müstehcen derecede çıplak hissetmiştir. Ta ki Agnes'le birlikte Karoo'da yürüyüşe çıkana kadar.

Ben-O İlişkisi ve John Coetzee

Ben-Sen yakınlığı Martin Buber'e göre insan ilişkilerinde sıkça rastlanır bir durum olmaktan ziyade varoluşsal bir vaat, erişilebilecek bir idealdir. Varoluşsal tamlık hissini yakalandığı bu asal ilişki nadiren tecrübe edilebilse de sonrasında kaybolur. Fakat yok olmaz, zihinde iz bırakır ve o izler hafızada dalgalandıkça kişi asal yakınlığı yeniden bulup canlandırmanın peşine düşer. Bu anlamda, Jung'un arketiplerine benzer Sen-Ben; bilinçaltında gömülmüştür ve kişiyi neredeyse içgüdüsel bir şekilde asal ilişkiyi aramaya ve yeniden bulmaya sevk eder. *Yaz Mevsimi*'nde artık 30'lu yaşlarının ortasında olan John, kuzeni ile Karoo'da yıllar sonra tekrar yürüyüşe çıktığında işte bu türden bir asal ilişkiyi canlandırmak ister, hatta kuzeni Margot'ya söylediği ilk şey onunla çocukken yaşadığı yakınlığın daha sonra diğer kadınlarla ilişkisine model olduğudur. Şöyle der John:

Ama seninle ilk sohbetimizi, ilk anlamlı sohbetimizi hatırlamadan edemiyorum. Galiba altı yaşındaydık. Tam sözler aklımda değil, ama sana içimi döktüğümü, kendim hakkında her şeyi, tüm umut ve özlemlerimi anlattığımı iyi biliyorum. Ve o sırada sürekli olarak, *Demek âşık olmanın anlamı bu*, diye düşündüğümü. Çünkü –itiraf edeyim- sana âşıkım. Ve o günden beri bir kadına âşık olmayı hep içimdeki her şeyi dökme rahatlığıyla eş gördüm. (Coetzee 2011, 449)

Oysa artık her şey değişmiştir. Karoo eski Karoo değildir; ne koyun kırkma mevsiminde beliren kırkıcılar ne de küçük aile işletmeleri kalmıştır etrafta. Çiftlik hayatı, oradaki feodal ilişkiler ve çocukluğu tüm izleriyle beraber ortadan kalkmış, yok olmuştur. Modern kapitalist tarımın gelişmesi hem işletmeleri hem de insan ilişkilerini değiştirmiştir. Ayrıca John artık ırkçı rejim Apartheid'ın gerek kendi hayatını, gerek Karoo'yu nasıl şekillendirdiğinin bilincindedir. Bundan böyle John için yürek burkan bir toprak parçasıdır Karoo. Melankolik bir özlemlerle doldurur içini bu kayıp. Hem kuzeni Agnes'i de kaybetmiştir. Kuzen artık büyümüş ve bambaşka birine, neredeyse bir yabancıya dönüşmüştür. (Belki de, J.M. Coetzee bu yüzden kuzenin adını değiştirir ve *Yaz Mevsimi*'nde ona yeni bir isim verir). Yıllar sonra Karoo'da tekrar baş başa yürüyüşe çıktıklarında kuzen Margot, John'la içten bir yakınlık kurmakla pek ilgilenmemektedir, hatta yürüyüşü fazla uzatmak istemez, eve dönmek ister, John ise konuşmak ve içini açmak. Margot'ya içini burkan hisleri, ölümlü olduğunu idrak etmesiyle birlikte hissettiği melankoliyi anlatmaya başlar: "Eugène Marais'nin bir habeşmaymunu kabilesini bir yıl boyunca nasıl gözlemlediği hakkındaki kitabımı okudun mu?" diye sorar Margot'ya, "Orada yazdığına göre, karanlık çökerken kabile yiyecek aramayı bırakıp güneşin batışını izlerken, yaşlı maymunların gözlerinde melankolinin uyanışı, kendi faniliğinin farkına varmanın ilk doğuşu seçilebiliyormuş" (Coetzee 2011, 448).⁹ Fakat Margot onu anlamaz. Ne John'un hislerini fark edebilir, ne de yazar Eugène Marais'nin ve habeşmaymunlarının konuyla ilgisini kurabilir. Anlattıklarını anlamsız bulduğunu ima ederek, "Günbatımı sana bunu mu düşündürüyor, ölümü mü?" diye sorar (Coetzee 2011, 448). Kuzenin onu yadsıması karşısında, John biraz bocalasa da habeşmaymunu ile paylaştığı melankoliden içtenlikle bahsetmeye devam eder: "Sadece, kabile reisi olan, Marais'nin en çok yaklaştığı o yaşlı erkek maymunun günbatımını izlerken düşündüğü şeyi anlayabiliyorum, o kadar. *Sonrası yok*, diye düşünüyordu. *Sadece bir ömür var ve sonrası yok. Yok, yok, yok*. Karoo'nun bana yaptığı da bu. İçimi melankoliyle dolduruyor. Hayatımı zehir ediyor" (Coetzee 2011, 448).¹⁰ Margot anlayışsızlığını sürdürür; habeşmaymunlarının, çocukluk, ölüm ve Karoo ile ilgisini bir türlü kavramak istemez, bir yabancı gibi bakar John'a.

John'un Ben-Sen anı artık çok geride kalmıştır. Şimdi o, Martin Buber'in Ben-O adını verdiği ilişkiyi, Ben-O ilişkisinin hâkim olduğu bir dünyada yaşamaktadır. Ben-O ilişkisi Ben-Sen'in tam zıddıdır. Ben-Sen ilişkisinde, iki öznenin karşılaşması ve birbirlerini tanıyıp bildikçe sevmesi ve yakınlaşması söz konusuyken, Ben-O ilişkisinde gerçek bir karşılaşmadan veya ilişkiden bile bahsedilemez. Ben-O ilişkisindeki ben, mevcudiyetinin farkında olduğu varlığın bizatihi kendisini değil, onun kendi zihnindeki şablonunu karşısına alır ve dolayısıyla ötekine bir nesne olarak muamele eder. Ben-Sen karşılaşması bilmek ile sevmek arasındaki bağı vurgularken, Ben-O bilmek ile kullanmak/araçsallaştırmak arasındaki rabıtaya işaret eder. Ben-Sen gerçek bir diyalog iken Ben-O yalnızca bir monologdur.

John ve Margot'nun karşılaşması, bu noktada bir entelektüel ile bir *philistine* arasındaki traji-komik karşılaşmaya dönüşür. Tamamen konvansiyonel bir hayat süren Margot, bir *philistine*'i andırır; dünyayı keşfetme ihtiyacı ve kendini anlama ihtiyacı duymadan yaşamaya alışmıştır ve sanata, ruhani ve entelektüel uğraşlara belli dozlarda düşmanlık besler. Çok genel geçer fikirlere sahip ve aynı zamanda konformist olan *philistine*'e göre entelektüel aylak ve hayalperestten başka bir şey değildir. Kuzen Margot da John hakkında kısmen böyle düşünmektedir, John bir baltaya sap olamamış aylak bir hayalperesttir. Yazar J.M. Coetzee'ye göre bu karşılaşmada *philistine* üstün taraftır, çünkü dünyamızda pragmatizm her zaman galip gelir. Eğer entelektüel, *philistine*'in genel-geçer pratik zekâsına ve dar-görüşlü fikirlerine karşı çıkmaya kalkarsa, başına gelecek tek bir şey vardır: komik duruma düşmek. *Yaz Mevsimi*'nde John, Margot'ya karşı çıkmaz; tahammülünü hafiften kaybetse de içtenliğini koruyarak kendini anlatmaya devam eder. Margot, John'u anlamamakla kalmaz; bir süre sonra onun özlemlerini ve umutlarını da yadsımaya başlar. Meselelere pratik bir bakış açısından yaklaşmayan John'a büsbütün pratik sorular yönelterek, onu cevap veremez bir hale düşürür. John, ona yaşayan bir dil olmayan yerel Hotantotca dilini öğrenmek istediğini söyleyince, "Kimsenin bilmediği Hotantotcayı konuşmanın âlemi ne?" diye sorar uğraşısının yersizliğini vurgulamak için (Coetzee 2011, 456).

Pratik meselelere odaklanan her soru, aslında Margot'nun anlayışsızlığını değil, düşmanlığını maskeleyen yoludur. Gelgitler içindedir Margot; bir yandan Güney Afrika'daki toplumsal düzene ve onun yarattığı hiyerarşilere tamamen intibak etmiştir, ama öte yandan da intibak ettiği bu ırkçı düzenin anlamsızlığını ve kendisi için bir gelecek vaat etmediğini de görmektedir. Acılaşmış bir öfke birikir Margot'nun içinde. Ancak öfkesini gerçek hedefine, içinde yaşadığı topluma ve ailesine yöneltmesi kendisi için tehlikeli sonuçlar yaratacaktır. Bu yüzden, o farkında bile olmadan, savunma mekanizmaları devreye girer ve öfkesinin yeri değişir. Zaten sevilmeyen bir figür olan John'a öfkesini yöneltmesinde büyük bir sakınca yoktur. Bununla birlikte, Margot geride kalan çocukluğunun, o altın çağın izlerini hala bilincinde taşımakta ve neyi kaybetmiş olduğunu içten içe bilmektedir. Kendi kendine kalıp düşündüğünde, kendi özel yeteneğini, insanların anlatmasına bile gerek kalmadan onların yüreğindeki bilme ve hissetme yeteneğini kaybetmiş olduğunu üzüntüyle kendine itiraf eder.¹¹

Minör Yakınlığın İtici Güçleri: Duygular

Lauren Berlant yakınlığı ele alırken hisler, bağlılık ve estetik arasındaki ilişkiye dikkati çeker, çünkü duygular yakınlık anlatısının ayrılmaz parçasıdır. Duygunun İngilizcedeki karşılığı *emotion* kelimesi; hareket etmek, canlandırmak ve harekete geçirmek anlamına gelen Latince *emovere* fiilinden türer ve iki sözcük arasındaki etimolojik bağ, duygunun insanı harekete geçirme, canlandırma ve motive etme özelliklerine vurgu yapar. Duygular, yakınlık söz konusu olduğunda belirleyicidir. Ben'in ötekiyle yakınlık kurmasına da uzak ve yabancı kalmasına da vesile olan bizatihi duygulardır. Peki, J.M. Coetzee'nin özkurmacasında hangi duygu ben ve ötekiyi yakınlaştırır? Daha genel bir şekilde sormak gerekirse, minör yakınlıklar hangi duygular vasıtasıyla ortaya çıkar? Minör bağlılıkların duygusal enerjileri nereden türer?

Heteronormatif yakınlıkların duygusal itici gücü erotik aşktır. Cinsel arzuyla yakından ilişkili olan eros, felsefi bir prensip olarak bedeni uyandırıp harekete geçiren bir güçtür ve ben'in ötekine karşı yoğun bir şekilde hissettiği, yakınlaşma, ona sahip olma ve nihai olarak onunla birleşme arzusunun tekabül eder (Comte-Sponville 2013). Ben ve öteki arasında aşk vasıtası ile kurulan yakınlık, üretken ve doğurgandır: aşk bizatihi çifti veya aile kurumunu üretir, kişiler tekeşli ve romantik yakınlıklar sayesinde toplumda bir varoluş kazanırlar. Eros vasıtasıyla üretilen bu birlik dokunulmazdır ve çiftin kendisi yaşamaya değer bir hayat sürdükleri varsayımı içindedir, ki bu varsayım çift yaşamını koruyan aile ve evlilik yasaları, ev gibi mekânların mutlak hükümlerliği, evcimen/geleneksel söylemler ve aşk hikâyeleri gibi anlatılar ile güvence altına alınır (Berlant ve Warner 1998, Halberstram 2005, Ahmed 2006). Erotik aşk, aynı zamanda, biyolojik yeniden üretimi de içerir. Cinsellik yoluyla dünyaya yeni bir canlı getiren çift, bu sayede, gelecek ile bağ kurar. Doğurganlık ve yeni bir nesle can vermek

bir devamlılık hissi verdiği ölçüde çift, sembolik olarak ölümsüzlüğü de yakalama şansına sahip olur. Erotik aşk, bu açıdan, dirimseldir ve hayatı olumlar.

Taşra Hayatından Manzaralar'daki minör yakınlıkları ise arzu değil, melankoli harekete geçirir.¹² Bilhassa *Yaz Mevsimi*, melankolinin farklı katmanlarında gezinir; John'un Karoo'ya duyduğu melankolik bağlılıktan, Margot'yla kurduğu melankolik ama yabancılaşmış ilişkiye, oradan da yaşlanan babasına karşı beslediği hüzünlü bağlılığa uzanır. Fakat melankoli, John'un bilincinde olmadan içine düştüğü bir ruh hali değildir, tam tersine, John artık belli meseleleri kavrayabilecek bir bilinç düzeyine eriştiği ve algısı açıldığı için kendisini hissettirir. Melankoli esasen John'un dünyayı idrak etmesinin duygusal biçimidir.

Duyguların aşında algılarla yüklü olduğu fikri, fenomenoloji ve varoluşçu ekoller için bir çıkış noktasıydı. Fenomenolojik bir bakış açısından duygular ilişkiseldir, ruh halimizin dünyada ve öteki ile ilişkili olarak var olmaya ayak uydurmasıyla birlikte ortaya çıkar (Sartre 1939, Solomon, 2007, Ahmed 2013). Dünya, duygular aracılığı ile kendini bize sunar, bize dokunur, bize tesir eder. Örneğin, Heidegger (1927) duyguların, daha doğrusu *mood*'un, derin bir farkındalık taşıdığını, esasen insanın kendi varoluşuna ve dünyada varoluşuna dair bir kavrayıştan kaynaklandığını öne sürdü. *Yaz Mevsimi*'nde John'un süre giden, katmanlı melankolisi de benzer bir şekilde varoluşu ve dünyada oluşuna dair bir farkındalıktan beslenir. John'un habesmaymunlarıyla paylaştığı bu melankolinin altında, "Sadece bir ömür ve sonrası yok. Yok yok yok" kavrayışı yatar. John melankoliktir, çünkü insan varoluşunun en temel sorunu olan ölümlü olma meselesiyle artık yüz yüze kalmıştır. 30'lu yaşlarını sürmekte, hayatının ortalarına yaklaşmaktadır. Yaşamının ilk yarısı geride kalmış, bedeni erken gençlik dönemindeki canlılığını yitirmeye başlamıştır. Ayrıca, babası yaşlanmakta, fiziksel olarak çökmektedir ve bu John'a kendi faniliğini daha çok hatırlatmaktadır. Çocukluğunda kolayca yaptığı gibi ölümü inkâr etmesi mümkün değildir, çünkü psikolojik savunma mekanizmaları artık delinmiştir. Hayatın kırılmasını, tek seferlik olduğunu keskin bir şekilde idrak eder. Bu bilinç melankoliktir. Varoluşunun kısa-ömürlü ve geçici olduğunu kavrayan John, sonrasında dünyada var olmaya melankoli eşliğinde devam eder.¹³

Melankoli, John ve kuzeni Margot'nun ilişkisinde de merkezdedir. Martin Buber, "Dünyadaki her Sen'in bir O'ya dönüşmek zorunda olması, işte bu bizim kaderimizin soylu melankolisidir" diye yazar Ben-Sen karşılaşmasını yitirmenin yarattığı histen bahsederken (Buber 1937, 16). Ben-Sen duygusunu kaybeden John'un melankolisi Margot'nun anlayışsızlığı karşısında katmerleşir. Bir zamanlar John'un Sen'i olan kuzen artık orada değildir. O gitmiş yerine bambaşka biri gelmiştir. Kuzeniyle özlemine duyduğu yakınlığı tesis etmesi mümkün değildir. Bu imkânsızlık karşısında katılaştıran John, soğuk ve resmi davranmaya başlar. Sonrasında, ikisinin ilişkisi iyice melankolik bir hal alır. Heves kıran birkaç konuşma denemesinin ve mektuplaşma çabasının ardından uzun bir süre görüşmezler. Bir dahaki görüşmeleri Margot'nun yaşlı ve her geçen gün ölüme biraz daha yaklaşan annesini Cape Town'da hastaneye getirdiği zaman gerçekleşecektir. O zaman da melankoli öylesine yoğunlaşmıştır ki ikisi de konuşmaya pek ihtiyaç duymazlar.

Bu anlatıda, Karoo¹⁴ John'un melankolisinin farklı katmanlarını ifade eden güçlü bir metafor olarak belirir. Göz alabildiğince uzanan kurak bir topraktır Karoo. Üstünde yalnızca seyrek çalılıklar ve cılız bitkilerin yetiştiği, tek tük bitki ve hayvanın görüldüğü bu topraklarda, hareket ve devinime, hayatı ve canlılığı çağrıştıran şeylere rastlanmaz. Karoo verimsizdir, kıraçtır. Yakıcı güneşin altında uzanan bu kupkuru arazi her daim terk edilmiş gibi gözükür. Karoo'nun uçsuz bucaksız topraklarını seyretmek, insanı ölüm, geleceksizlik, kısırlık ve sonluluk üzerine düşünmeye davet eder. John'un içini melankoliyle doldurur Karoo, çünkü ona sadece geçmiş, yani mutlu çocukluk çağını değil, aynı zamanda bir beyaz olarak Güney Afrika'da geleceği de kaybettiğini hatırlatır. John, sömürgeciliğin iflas ettiğini, kendisi gibi Avrupa kökenlileri utanç içinde bıraktığını ve yaşadığı toprağın kendine değil, orijinal sahiplerine ait olduğunu hisseden bir grup beyaz gibi, artık oradaki varlığını sorgulamaktadır. *Yaz Mevsimi*'nde akademisyen meslektaşısı Martin John'un bu konudaki hislerini şöyle anlatır:

Onun ve benim Güney Afrika'ya karşı ortak bir tutumumuz vardı. O tutum da özetle, varlığımızın yasal ama gayri meşru olduğuydu. Orada olmaya doğuştan gelen soyut bir hakkımız vardı, fakat o hakkın dayanağı haksızdı. Varlığımız bir suça, yani sömürgeci bir işgale dayanıyor ve Apartheid'la sürdürülüyordu. Yerli veya yerleşimin karşısı neyse, kendimizi öyle hissediyorduk. Kendimizi misafirler, geçici sakinler olarak -ve o ölçüde yurtsuz ve anavatsız olarak- görüyorduk. (Coetzee 2011, 554)

Cape Yarımadası'na duyduğu bağlılığa karşın, orasının kendi evi değil, atalarının sömürgeleştirdiği bir toprak olduğunu bilen John melankoliktir, kayıp hissiyle doludur. Fakat bu kaybın karşısında John, ne (emperyal) nostaljiye ne de Freud'un anlattığı türden narsistik bir melankoliye, yani sürekli bir yas tutma haline sivrulür.

Yaz Mevsimi'nde melankoli, John kaybını kabullendiği, artık feragat etmesi ve Karoo ile tüm bağı kesmesi gerektiğinin bilincine vardığı için benliğine yayılır.

Melankoli eros'un zıddıdır; canlandırmaz, harekete geçirmez, yaşamı olumsuzlar. Dinç, enerjik ve coşkulu da değildir. Hatta yaşamı deşilleyen bir tarafı vardır melankolinin. İnsana ne ölümsüzlük hissi, ne de ebediyetle bağ kurma imkânı verir. Melankoli sadece tek bir şey için kuvvet verir insana; bırakmak, feragat etmek ve vazgeçmek için. Peki, melankoli, bırakıp vazgeçmeyi sağlıyorsa, nasıl olur da bir ilişkiyi mümkün kılabilir? Yakınlığı nasıl kurabilir? Judith Butler, *Kırılğan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü* (2005) kitabında bu soruya cevap verir. Kaybın kişiye kendi kırılğanlığını fark ettirdiğini; dünya, öteki ve ölüm karşısındaki savunmasızlığını hatırlattığını söyler. Eğer melankoli kişiye sadece kendi kırılğanlığı ve savunmasızlığını değil de ötekinin kırılğanlığı da fark ettiriyorsa ve daha da önemlisi, ben ve öteki arasındaki bağı kendisinin çok kırılğan olduğunu hatırlatıyorsa, işte o zaman bir ilişkiye kuvvet verebilir. *Yaz Mevsimi*'nde John'un melankolisinin kuvveti de buradan gelir. Kendi faniliğinin bilincine varan John, yüzü ölüme dönük bir varlık olarak kendi kırılğanlığının da farkına varır. Benliğinin bütünü tehdit eden bir gerçekliktir ölüm. John'un eski, ölümün inkârı üzerine kurulmuş egosunu çökertir. Savunma mekanizması geliştirmesi artık olası değildir, ölümü inkâr edemez bir halde, ölümlü olduğu gerçeği karşısında savunmasız bir şekilde kalır. Bu kırılğanlık onun habesmaynunu ile paylaştığı bir kırılğanlıktır ve John'u habesmaynuna yakınlıştırır. Ölüm, John'un incinmez ego imgesinde çatlaklar oluşturur, fakat öteki ile yakınlık kurmasına da egosundaki bu çatlaklar imkân verir. Benlik imgesini tutkuyla savunmayan, kırılğan varoluşunu ve sınırlarını kabullenmeye istekli bir ben/ego ötekine içini açabilir, tıpkı John'un kuzeni Margot'ya içini açtığı gibi. Ölüm, ben ve öteki arasındaki katı sınırlarda gedikler açan, ben ve ötekinin birbirlerinin içine sızmasına ve yakınlaşmasına sebep olan asli bir unsur olarak, J.M. Coetzee'nin özkurmacasında da romanlarında da sık sık belirir.

Sonuç

“Queer dünyayı kurmak evcimen mekânlarla, akrabalığa, çift formuna, mülkiyete ve ulusa karşı zorunlu bir bağ taşımayan yakınlık türlerinin gelişmesini gerektirmekte” diye yazar Lauren Berlant ve Michael Warner (Berlant ve Warner 1998, 558). Bu cümlenin J.M. Coetzee'nin özkurmacasındaki minör yakınları isabetli bir şekilde tarif ettiğini düşünüyorum. John'un özlemine çektiği ve arzuladığı yakınlık, ne yuvaya/eve ne evliliğe/sevgililiğe ne de Güney Afrika veya başka bir ulusa karşı zorunlu bir bağ taşır. Aradığı yakınlığın temelleri, toplumdaki yerleşik ilişkilerle kıyaslanınca sağlıksız, zayıf ve müphem gözükür. Fakat güçsüzlük esasen minör yakınlığın gücünü aldığı yerdir, zira minör yakınlığı geleneksel ve normlaşmış yakınlık anlatılarının ötesine geçiren şey, aynı zamanda queer kültürün alameti olan şeydir: müphemlik. J.M. Coetzee, geleneğin alışıl gelmiş mekânlarını mesken tutmayan ve kendine ait olay öyküsü olmayan yakınlıklar için olay örgüsü kurarak, sadece minör yakınlıklara özgü bir estetik geliştirir ve queer dünyanın inşasına katkıda bulunur.

Minör yakınlık, J.M. Coetzee'nin yalnızca edebi bir metin ortaya koymak amacıyla kullandığı bir araç değil, aynı zamanda yazar olarak okur ile kurduğu yakınlığı da tarif eden bir kavramdır. Anlatısını şekillendirirken öykü veya roman gibi geleneksel kurgu formlarını değil, anıyla hikâye ve gerçekle kurgu arasındaki sınırların bulandığı özkurmaca formunu kullanmayı tercih etmesi biraz da bununla ilgilidir. Okurla yazar arasındaki yakınlığın ne istikrarı, ne de kendine ait bir mekânı vardır; kırılğan, savunmasız ve fazlasıyla uçucudur. Ama kendine has, müstakil bir varoluşu olan yakınlıktır bu. Yazar olarak J.M. Coetzee'nin kendini içtenlikle ötekiye açma çabası, bu çabanın beyhudeliğini, uçuculuğunu ve bazen de güzelliğini dürüstçe anlatması onun okurla minör yakınlık kurma çabasını ne denli ciddiye aldığı gösterir.

2016 yılında, Eylül'ün son haftasında, “Coetzee'nin Kadınlarını Okumak” başlıklı bir konferansta sunum yapmak üzere İtalya'ya gittim. Konferansa J.M. Coetzee'nin kendisi de katılacaktı. Dört gün boyunca açılış konuşmaları, oturumlar, kahve araları, kokteyller ve akşam yemekleri sırasında J.M. Coetzee'ye rastlamak neredeyse olağan bir şeye dönüşmüştü: Bazen binanın kapısından içeri girdiğini görüyordum, bazen yanından geçiyordum, bazen bir sunumu dinlerken yanına otuyordum, bazen de akşam yemeğinde karşı masamda otururken görüyordum onu. Fakat bu süre boyunca kendisiyle hiç konuşmadım ve tanışmadım. Son gece, saat 10 sularında, kaldığım pansiyonun kapısında durmuş anahtarımı bulmak için ceplerimi yoklarken az ötede J.M. Coetzee'yi gördüm. Dar sokağın sonundaki küçük lokantanın önünde durmuş bir arkadaşına sarılıyordu. İçimden

arkadaşlarını ne kadar sevdiğini düşündüm. Odama girdiğimde, öyle olmak istemememe rağmen biraz üzgündüm; *o benim en sevdiğim yazar ve onunla konuşamadım* hissini içimden atamıyordum.

O gece yalnızca birkaç saat uyudum. Uçağım çok erken kalkacaktı, sabah 4.30'da Floransa havaalanında olmam gerekiyordu. Gece karanlığında havaalanına vardığımda, etrafta birkaç görevli dışında hiç kimse yoktu. Kontuara gidip biletimi aldım ve uçuş için çıkış kapılarının olduğu büyük salona indim. Koskoca salonda bir tek ben vardım, bir de salonun öteki ucunda oturan sarı peruk takmış bir kadın. Bir koltuğa oturdum; not defterimi, kalemimi ve e-kitap okuyucumu çıkardım, konferansla ilgili küçük notlar almaya başladım. Bir ara kafamı kaldırdığımda, boş gözlerle etrafa bakınırken, uzaktan bana doğru yürümekte olan bir silüet gördüm. Acelesiz ve sakince atıyordu adımlarını. Benim olduğum bölmeye doğru yaklaştı ve karşımdaki koltuklardan birine oturdu. Kafamı öne eğip bir an öylece durdum, sonra tekrar kaldırdım bakışlarımı: evet, J.M. Coetzee tam karşımda oturuyordu. Salonda sadece ben ve o varız ve karşımda oturuyor. Bu bir işaret, artık yanına gitmem gerek diye düşünerek yerimden kalktım ve onun yanına oturdum.

Bana Türkiye siyaseti, 15 Temmuz'daki darbe girişimi ve hükümet ile ilgili sorular sordu. Türkiye siyasetine vakıf olmasına şaşırmadım, çok okuyan birisi olduğunu tahmin ediyordum, ama yine de bilgisi ve sorduğu soruların gelişkin düzeyi beni sevindirmişti. Ben de ona anlattım: Yurtdışına çıkmanın zor olduğundan, konferansa gelmek için rektörden ek izin aldığımdan, arkadaşlarımın KHK'larla üniversiteden atılmaya başladığından, Türkiye'deki sekülerlerin hissettiklerinden bahsettim. J.M. Coetzee tipik Batılı bir Beyaz olsaydı, ona bu kadar anlatmazdım çünkü Batılı Beyazlar bazen Türkiye'ye -ve bana- çok uzaktaki akıl almaz bir dünyaya bakar gibi bakabiliyorlar. Anlatmak beni onlara yakınlaştırmıyor, tam tersine, daha da yabancı kılıyor. Fakat Coetzee ile böyle olmayacağını biliyordum. O tipik Batılı bir Beyaz değildi. Beyazdı fakat merkezde değil çevrede, metropolde değil taşrada yetişmişti. Sömürgece doğup büyüdüğünden, Batılı Beyazlara özgü o imtiyazlı dar görüşlülükten muzdarip değildi. Ayrıca, hayatının çok önemli bir kısmı, olağanüstü haller ve anti-demokratik rejimler altında geçmişti. Siyasetle ilgili düşüncelerini de biliyordum. Ona göre, merkez ülkeler "medeni ve barışçıl"dı, çünkü buralarda can alıcı meseleler çoktan bir hükme bağlandığı için siyaset esaslı bir çarpışma alanı olmaktan çıkmış ve bu yüzden de barışçıl bir görüntü kazanmıştı. Çevre ülkelerde ise can alıcı konulardaki büyük çatışmalar hala devam ediyordu. Siyaset gerçek bir çarpışma alanıydı; darbeler yapılabilir ve insanlar birbirini katledebilirdi. Bu kavrayışta olan J.M. Coetzee, Türkiye siyasetinin gidişatı hakkında da soyut bir öngörüye sahipti, darbe ve yoğun baskılar onun için akıl almaz şeyler değildi. O yüzden gönül rahatlığıyla konuşmuştu onunla. Bir süre sonra konuşmanın konusu bana geldi ve Coetzee bundan sonra Türkiye'de yaşayıp yaşamayacağını sordu. Cevap verdim. Bir yandan konuşuyor, bir yandan da Coetzee'yi zihnimde değerlendiriyordum. "Soru soran ve karşısındakini ilgiyle dinleyen biri. Biliyordum, onun özel biri olduğunu biliyordum" diye düşünüyör ve onun gibi bir yazarı sevdiğim için kendimle çocukça gururlanıyordum. Bir ara, ben sustuğumda, her zamanki sakinliği ve yumuşak ses tonu ile devam etti. "Evlî misiniz?" diye sordu. Duraksamadan, "Hayır değilim, ama bir partnerim var" diye cevap verdim. Alelade bir soruyu rahatça cevaplar gibi konuşmuştu fakat aklımın süratle çalışan kısmı bu sorunun, en azından benim gibi evlilik ve yakınlık meselelerine kafa yoran feminist bir kadın için alelade olmadığını ve J.M. Coetzee'nin bu soruyu hangi amaçla sorduğunu öğrenmem gerektiğini söylüyordu. "Bana bu soruyu soruyorsunuz çünkü?" deyip ona baktım. Cümlemi tamamlamasını bekliyordum fakat nezaket sınırını aşıp aşmadığımdan emin olamadığımdan dolayı biraz tedirgindim. Duraksamadan ama sakince cevapladı: "Yalnız olup olmadığınızı anlamaya çalışıyorum."

Anlıyorum dercesine kafamı salladım. Konuşmamız devam ediyordu ama benim aklım onun son söylediğinde kalmıştı. Yavaş, her an sessizliğe gömülebilecek kadar yavaş bir tempoda ve yumuşak sesiyle söylediği cümle aklımda tekrar ediyordu: "Yalnız olup olmadığınızı anlamaya çalışıyorum." İçime tatlı bir sıcaklık yayılmıştı, o sıcaklığın tadını gizli gizli çıkardım, bir yandan da Coetzee'ye onu dinlediğimi göstermek için kafamı hafif hafif öne doğru sallamaya devam ediyordum. Tam o sırada, çok yakından gelen "Pardon!" sesiyle irkildim. Sesin geldiği yere çevirdim bakışlarımı. Kahverengi saç boyası ile boyadığı saçları kafasında kask gibi duran bir adam tepemde dikilmiş bana bakıyordu. Eliyle Coetzee ile aramızda kalan boş koltuğu işaret edip, "Buraya oturabilir miyim?" diye sordu. Adama tahammülsüz bir bakış attım. "Koskoca havaalanında bula bula bu koltuğu mu buldunuz?" diye sormamak ve kabalaşmamak için kendimi zor tutuyordum. Sinirli bakışlarımı adamdan kaçırpı etrafıma baktığımda ise gözlerim şaşkınlıktan kocaman açılıverdi. Havaalanı ağzına kadar doluydu; insanlar ellerindeki bavullarla oradan oraya yürüyorlar, bir kısmı ayakta beklerken, bir kısım yerlerde otuyordu. Her tarafta bir hareket vardı, kalabalıktan çıkan uğultu salonda dalgalanıyor ve gerçekten de bir tek Coetzee ile benim aramdaki koltuk boş duruyordu. Ayrıca, uçağımı kaçırmak üzereydim.

İtalya yolculuğumdan sonra partnerime olanları anlattığımda aşırı heyecanlanmış, “İnanmıyorum Esra! Böyle bir şey insanın başına milyonda bir gelir.” demişti. Ben de öyle hissediyorum: şanslı. Ama başıma gelen neydi? Ne gelmişti başıma tam olarak? Bu yaşadığım minör yakınlık değilse, neydi?

¹ Bu yazı fikrini oluştururken büyük katkı sunan İrmak Ertuna'ya ve yazıyı zenginleştiren yorumları için Zeri İnanç'a ve hakemlere teşekkür ederim.

² Popüler edebiyatta sıkça karşımıza çıkan ve hatta popüler edebiyatı karakterize eden bir husus, ötekiliğin evcilleşmesidir. Bunun Türkiye çağdaş edebiyatında akla ilk gelen örneklerden biri Elif Şafak'ın romanlarıdır. Şafak bütün kitaplarında, Türkiye'de dışlanan veya ezilen öteki'lere yer verse de, ötekiliği evcilleştirerek, onun yabancığını azaltarak ele alır. Romanlarında, ben ve öteki ne kadar farklı olsalar da okuyucu onların arasında derinden birbirine benzediği sezer. Aslında kolayca keşfedilen ortaklıklarla, ötekilik ve yabancılık ortadan kalkabilecek ve ben ve öteki gerçek bir ilişki kurabilecektir. Ben ve ötekinin ortaklıklarına yapılan bu vurgu ötekinin tekilliğini kolayca evcilleştirir ve ana akım kültürde hazmedilebilir bir kıvama getirir. Edebiyatın tekilliği ve ötekinin evcilleştirilmesi üzerine bir analiz için bkz. Attridge, *Singularity of Literature*, 17-62.

³ J.M. Coetzee'nin metinlerine queer eksenli bakış açısından yapılan analizlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bu konuda istisna teşkil eden bir çalışma için bkz. Boehmer "Coetzee's Queer Body," 222-234. Boehmer bu yazıda *Çocukluk* kitabında John'un melez oğlan çocuklarının bacaklarını seyre daldığı sahneden yola çıkarak Coetzee'de queer arzular üzerine yazar.

⁴ Babun da denmektedir. *Taşra Hayatından Manzaralar* kitabında habesmaymunu diye çevrildiği için ben de bu yazıda habesmaymunu ifadesini kullanıyorum.

⁵ Akademik bir ilgi alanı olarak yakınlık kavramı üzerine feminist bir alan taraması için bkz. Pratt, G. ve Rosner, V. *The Global and the Intimate*, 1-29.

⁶ Toplumsal olarak değer verilen yakınlıkların sınıfsal ve ırksal hiyerarşileri nasıl sağlamaştırdığını ele alan bir analiz için bkz. Wilson, *The Global and the Intimate*, 31-56.

⁷ J.M. Coetzee (1977) Gerrit Achtenberg'in *Ballade van de gasfitter* şiiri hakkında yazdığı bir yazıda bu şiiri Martin Buber'in Ben-Sen kavramını kullanarak inceler. Bu yazı, J.M. Coetzee'nin Martin Buber ismini en belirgin telaffüz ettiği ve Ben-Sen kavramından etraflıca bahsettiği bir metindir. (Coetzee, "Achtenberg's Ballade", 69-90).

⁸ Afrikaans dilinde, üstünde seyrek çalıkların belirdiği geniş, açık ve kuraklık mevsiminde sararan çayırılık araziye *veld* denir.

⁹ Burada bahsedilen kitap, yazar Eugène Marais'nin *The Soul of the Ape* (1969) başlıklı kitabıdır. Afrikaner bir yazar olan Marais (1871-1936) aynı zamanda doğa gözlemcisidir. Coetzee (1977), Marais üzerine yazdığı makalesinde Marais'nin Güney Afrika'nın ürettiği tek dahi olduğunu belirtir (Coetzee, "The Burden of Consciousness," 115).

¹⁰ Eugène Marais, *The Soul of the Ape* (1969 [2002]) kitabında, günbatımının insan üzerinde yarattığı melankoliyi *hesperian depression* kavramını kullanarak açıklar ve güneşin batmasıyla birlikte havanın kararmasının insana kendi ölümlülüğünü hatırlattığını belirtir. Şöyle yazar Marais: "Depresyonun güneş batımının hemen ardından doruk noktasına ulaşması ve yalnızca kısa bir süre devam etmesi çok dikkate değer ve ilginçtir. Karanlık bir kere çöktükten sonra ise, zihinsel durum bütünüyle değişir. Yerliler arasında, bu sahneler çok belirgin bir şekilde davranışlara dökülür. Güneş batımında bir sessizlik ve keder havası çöker köyün üstüne. Kadınlar ve erkekler hala yapılması gereken işleri yapmaya mahzun ve neşesizce devam ederler. Yaşlılar kuytu köşelerde veya şöminenin etrafında sessiz sedasız toplanır. Sohbet ve konuşmalar kendi kendine kesilir." (Marais, *The Soul of the Ape*, 102).

¹¹ Bu yazı her ne kadar J.M. Coetzee'nin metinlerini semptomatik bir yorumlamaya tabii tutma ve Coetzee metinlerindeki cinsiyetçiliği analiz etme amacı taşımasa da Margot ve John arasındaki ilişkinin gelişimine yön veren cinsiyetçi stereotiplere işaret etme ihtiyacı hissettim. Bu metindeki entelektüel ve *philistine* karşılaşması aynı zamanda erkek ve kadın karşılaşmasıdır. Akıl erkeğin asli niteliği iken pratiklik kadını tanımlar.

¹² Coetzee'nin metinlerini melankoli duygusuna odaklanarak yorumlayan iki önemli metin için bkz. Van der Vlies, *Present Imperfect*, 51-74 ve Rutherford, "Melancholy and the Magpie," 17-182.

¹³ Psikanalist Elliot Jaques, 1965 yılında yayınlanan "Ölüm ve Orta Yaş Krizi" başlıklı meşhur makalesinde ölüm farkındalığı ve melankolinin insan ruhu üstündeki etkilerini tartışır. İnsanın ölümlü olduğu gerçeği ile yüzleşmesinin 30'lu yaşlara denk geldiğini ve bu yüzleşmeyi gerçekleştiren insanların bilinçlerinin büyük bir değişim geçirdiğini öne süren Jaques, bu savını desteklemek amacıyla Beethoven, Dickens, Balzac, Dante gibi büyük sanatçıların orta yaş sonrası yazdıkları eserleri inceler ve bu eserlerin gençken ürettikleri yapıtlarından tema ve derinlik bakımından ciddi bir farklılık gösterdiğini ortaya koyar (Jacques, "Death and the Mid-Life Crisis", 502-514).

¹⁴ David Atwell'in kitabının (2015) "Karoo: the Beloved Landscape" başlıklı bölümü Karoo'nun J.M Coetzee'nin hayatındaki ve romanlarındaki yerini ayrıntılı bir şekilde ele alan metinlerden biridir.

Kaynakça

Ahmed Sara. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others* (Durham: Duke University Press, 2006).

Ahmed, Sara. *The Cultural Politics of Emotion* (New York: Routledge, 2013).

Attridge, Derek. *JM Coetzee & the Ethics of Reading* (Chicago: Univ. of Chicago Press, 2004).

Attridge, Derek. *The Singularity of Literature* (Abingdon, Oxon: Taylor & Francis, 2017).

Atwell, David. *J.M. Coetzee and the Life of Writing: Face to Face with Time* (Cape Town: Jacana Press, 2015).

Berlant, Lauren. "Intimacy: A Special Issue," *Critical Inquiry* 24, no.2 (1998): 281-288.

Berlant, Lauren & Warner, Michael. "Sex in Public," *Critical Inquiry* 24, no.2 (1998): 547-566.

Boehmer, Elleke. "Coetzee's Queer Body," *Journal of Literary Studies* 21, no.3-4 (2005): 222-234.

- Buber, Martin. *I and Thou* (Edinburg: T. & T. Clark, 1937).
- Budgeon, Shelley. "Couple Culture and the Production of Singleness," *Sexualities* 11(2008): 301-316.
- Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and Subversion of Identity* (New York: Roulledge, 1990).
- Butler, Judith. *Kırılğan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*, çev. Başak Ertür (İstanbul: Metis Yayınları, 2005).
- Coetzee, J.M. *Taşra Hayatından Manzaralar*, çev. Suat Ertüzün (İstanbul: Can Yayınları, 2011).
- Coetzee, J.M. *Michael K. Yaşamı ve Yaşadığı Dönem*, çev. Tülin Nutku (İstanbul: Can Yayınları, 2004).
- Coetzee, J.M. "Achterberg's Ballade van de Gasfitter: The Mystery of I and You (1977)" *Doubling the Point: Essays and Interviews*, ed. Derek Atwell (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992): 69-90.
- Coetzee, J. M. "The Burden of Consciousness in Africa (1977)" *Doubling the Point: Essays and Interviews*, ed. Derek Atwell (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992): 115-120.
- Comte-Sponville, Andre. *Cinsellik, Aşk ve Ölüm*, çev. Z. Canan Özatalay (İstanbul: İletişim, 2013).
- Halberstam, Judith.. *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives* (New York: New York University Press, 2005).
- Heidegger, Martin. *Being and Time: A Translation of Sein und Zeit* (1927, SUNY Press, 1996).
- Jaques, Elliot. "Death and the Mid-Life Crisis", *The International Journal of Psycho-Analysis*, 46 (1965): 502-514.
- Love, Heather. *Feeling Backward: Loss and the Politics of Queer History* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007).
- Marais, Eugene. *The Soul of the Ape*, (1969, Cape Town: Stephan Philips 2002).
- Marais, Mike. *Secretary of the Invisible: The Idea of Hospitality in the Fiction of JM Coetzee*, (Amterdam: Rodopi, 2009).
- Povinelli, Elizabetg. *The Empire of Love: Toward a Theory of Intimacy, Genealogy, and Carnality* (Durham, NC: Duke University Press, 2006).
- Pratt, Geraldine ve Rosner, Victoria. (2012) *The Global and the Intimate: Feminism in Our Time* (New York: Columbia University Press, 2012).
- Rich, Adrienne. "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence," *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 5, no. 4 (1980): 631-660.
- Rubin, Gayle, "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality," *The Lesbian and Gay Studies Reader*, ed. Henry Abelove, Michele Aina Barale, David M. Halperin. (1984, New York: Routledge, 1994).
- Rutherford, Jennifer. "Melancholy and the Magpie: Coetzee's Amoro-Dolorous Duo" *Kunapipi* 30, no. 2 (2008): 170-182.
- Sartre, Jean-Paul. *Sketch for a Theory of the Emotions*. (1939, Routledge, 2015).
- Sedgwick Kosofsky, Eve. *Epistemology of the Closet*. (Berkley: The University of California Press, 1990).
- Solomon, Robert C. *True to Our Feelings: What our Emotions are Really Telling Us* (New York: Oxford University Press, 2008).

- Van der Vlies, Andrew. *Present Imperfect: Contemporary South African Writing* (Oxford: Oxford University Press, 2017).
- Vermeulen, Pieter. "Being True to Fact: Coetzee's Prose of the World" *Coetzee and Ethics: Philosophical Perspectives on Literatur*, ed. Anton Leist & Peter Singer (New York: Columbia University Press, 2010): 269-290.
- Wilson, Ara. "Intimacy: A Useful Category of Transnational Analysis," *The Global and the Intimate: Feminism in Our Time*, ed. Geraldine Pratt & Victoria Rosner (New York: Columbia University Press, 2012). 31-56.